

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ НАУКОВИХ ГАЛУЗЕЙ

Луцак С. М., Юрчак Г. М.

ВСТУП

Прикладна лінгвістика є розділом мовознавства, який зосереджується на практичних аспектах вивчення мови. Прикладна лінгвістика – інструмент множинної інтеграції мовознавства й галузей науки й техніки, вона успішно поєднує традиційні методи вивчення філології з сучасними досягненнями в галузі інформаційних технологій. Вона розвивається завдяки посиленню взаємодії між гуманітарними, природничими і технічними дисциплінами. Прикладна лінгвістика традиційно пов'язана з різними аспектами мовної комунікації, що зводяться до проблем опрацювання мовної інформації.

Сучасна прикладна лінгвістика є надзвичайно важливим напрямом розвитку як теоретичної, так і прикладної лінгвістики, оскільки вона застосовує традиційні лінгвістичні підходи на практиці для вирішення різноманітних завдань. Традиційні проблеми включають створення словників, розробку систем письма та алфавітів, транскрипцію та транслітерацію мовлення, лінгвістичне обґрунтування викладання рідної та іноземних мов, переклад, стандартизацію термінології, укладання довідників, створення штучних мов, поліпшення правопису та пунктуації, розвиток мовної культури.

Нові проблеми включають автоматичний переклад, створення інформаційних мов, автоматичне анотування та індексування документів, лінгвістичне забезпечення роботи інформаційних систем, автоматична переробка тексту, лінгвістичне забезпечення АСУ, автоматичний аналіз та синтез тексту. Прикладна лінгвістика тісно пов'язана з математикою, кібернетикою та інформатикою.

Однією з ключових проблем прикладного мовознавства є машинний переклад. Незважаючи на значні успіхи в цій галузі, машинний переклад все ще має свої обмеження та недоліки, особливо коли мова йде про переклад складних або ідіоматичних виразів. Також важливо враховувати культурні та соціальні аспекти мовних виразів, щоб забезпечити точність та правильність перекладу.

Іншою важливою проблемою є розробка інформаційних систем та програмного забезпечення для обробки мовленнєвої інформації. Особливо актуальним є питання лінгвістичного забезпечення

інформаційно-пошукових систем, які забезпечують зберігання, пошук та видачу інформації.

У цій сфері велике значення має створення фундаментальних електронних лексичних картотек та словників для різних мов. Це допомагає забезпечити точність та стабільність при обробці мовленнєвої інформації та полегшує роботу лінгвістів та перекладачів. Однак, досі є чимало нерозв'язаних питань та актуальних викликів, що вимагають додаткових досліджень та розвитку цієї галузі.

Актуальність нашого дослідження пов'язана із необхідністю детальнішого вивчення прикладної лінгвістики як науки, яка виникла у зв'язку із потребою розв'язання конкретних практичних завдань, пов'язаних з мовою, таких як машинний переклад, інформаційна служба, автоматична обробка текстів тощо. Необхідність дослідження зумовлена викликами часу, оскільки виникла потреба в розумінні та покращенні комунікації між різними культурами та мовами, що стає все більш важливим у зв'язку з глобалізацією та інтернаціоналізацією.

1. Розвиток прикладної лінгвістики як міждисциплінарної науки

Лінгвістику поділяють на теоретичну, яку іноді називають «науковою лінгвістикою» або «теорією мовознавства», де досліджуються різні наукові концепції, лінгвістичні теорії, лінгвістичні школи, мову з точки зору її структури і систем, і прикладну (практичну) лінгвістику.

Значення терміна «прикладна лінгвістика» має декілька варіантів. Треба зауважити, що вітчизняна та зарубіжна традиції різним чином підходять до визначення прикладної лінгвістики та визначають різні галузі досліджень в цій царині. Термін «прикладна лінгвістика» був введений наприкінці 1920-х років (в англійській традиції – у другій половині 1950-х років). В 1956 році в Единбурзькому університеті була відкрита школа прикладної лінгвістики під керівництвом Дж. Кетфорда, а в 1957 році у Вашингтоні засновано Центр прикладної лінгвістики під керівництвом Ч. Фергюсона. Ці установи мали різні завдання, але головною метою обох було поширення навчання англійської мови у світі. Сучасна англо-американська прикладна лінгвістика включає в себе нові дослідницькі напрямки, такі як розробка мовної політики, мовного планування, лексикографії, мовної терапії, білінгвізму та полілінгвізму, методики викладання іноземних мов, використання мовних особливостей у судовій практиці та інше. Деякі мовознавці включають до прикладних лінгвістичних досліджень проблеми стилістики, генристики, аналізу дискурсу, перекладу, соціолінгвістики, конверсаційного аналізу тощо.

На території України цей термін стали активно вживати ще у 50-ті роки ХХ ст. у зв'язку із застосуванням комп'ютерних технологій та появою систем автоматичного оброблення інформації (автоматизованих систем керування, систем інформаційного пошуку, автоматизованих систем оброблення тексту тощо). Це призвело до того, що в українській літературі, терміни «комп'ютерна лінгвістика», «обчислювальна лінгвістика», «автоматична лінгвістика» та «інженерна лінгвістика» часто використовуються замість «прикладна лінгвістика» в тому ж значенні. Проте, кожен з цих термінів має свій предмет та методи в межах прикладної лінгвістики, тож не можна їх ототожнювати. Прикладна лінгвістика – це більш широкий напрямок, що виокремився як самостійна лінгвістична дисципліна у другій половині ХХ століття, хоча задачі прикладного характеру лінгвістика вирішувала ще здавна, такі як створення алфавітів, систем письма, орфографії, різних словників та довідників, транслітераційних та транскрипційних систем, навчання іноземним мовам, тлумачення та коментування текстів, перекладів тощо.

Представник Единбурзької школи Х. Відовсон запропонував розрізнити між «applied linguistics» (прикладна лінгвістика) та «linguistics applied» (лінгвістика прикладна)¹, оскільки для вирішення практичних завдань потрібно застосовувати не тільки лінгвістику, але й психологію, антропологію, філософію, соціологію тощо. Таким чином, прикладна лінгвістика виступає посередником. Вона має узгоджувати та порівнювати різні уявлення/образи про дійсність, зокрема лінгвістичні, не заперечуючи інших явищ. Лінгвістика прикладна має розглядатися як практичний підхід до вирішення конкретної мовної проблеми, при цьому використовуючи рішення з інших наук, таких як психологія, антропологія, філософія, соціологія тощо. В поглядах на лінгвістику прикладну поєднуються дві традиції лінгвістики: європейська, яку в США пропагував Р. Якобсон, та американський дескриптивізм, який зосереджувався на описі та дослідженні тубільних мов Америки.

У зарубіжній традиції існують різноманітні визначення прикладної лінгвістики. Прикладна лінгвістика – це «теоретичне та емпіричне дослідження реальних проблем, в яких мова є центральним питанням». Н. Шмітт та інші пропонують інше визначення: «прикладна лінгвістика використовує наші знання про мову, про способи її вивчення і використання, щоб досягти певної мети чи вирішити певну проблему»². Німецький дослідник Ф. Кьоніг визначає прикладну лінгвістику як

¹ Бідюк Н. М., Комочкова О. О. Основи прикладної лінгвістики: вступ до спеціальності : навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2017. С. 89..

² Костусяк Н. М. Історія та прикладні аспекти українського мовознавства : методичні рекомендації. Луцьк : Надстир'я. 2022. С. 12.

наукове напрямом, що включає в себе результати досліджень теоретичної лінгвістики та використовує доробок інших наук, пов'язаних з мовою. Таким чином, прикладна лінгвістика є родовим поняттям для усіх міждисциплінарних напрямів лінгвістики, які досліджують конкретні аспекти використання мови для досягнення певної мети або вирішення певної проблеми.

У світі існує міжнародна асоціація прикладної лінгвістики – International Association of Applied Linguistics, а також національні асоціації на всіх континентах: Америці (США, Канада, Мексика), Європі (Бельгія, Іспанія, Фінляндія, Франція, Італія, Норвегія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, Естонія, Німеччина, Греція, Ірландія, Польща), Австралії, Азії (Південна Корея, Китай, Японія, Філіппіни, Сінгапур) та ін. Проблеми прикладної лінгвістики досліджували як вітчизняні так і зарубіжні мовознавці. Серед зарубіжних дослідників варто згадати таких науковців: Х. Фергюсон, В. Відовсон, М. Холідей, У. Чейф, Дж. Гринберг, Н. Шмітт, У. Лабов, Д. Хаймз, Дж. Гамперц, Ф. Кьоніг, Дж. Фішман, Л. Мілрой, В. Грабе, Р. Каплан. Варто відзначити праці про прикладну лінгвістику таких українських науковців: Бідюк Н., Біскуб І., Комочкова О., Карпіловська С., Костусяк Н., Прокопенко А., Гарцунова Л., Партико З., Петрасова С., Селіванова О., Філіппова Н. та ін.

Об'єктом прикладної лінгвістики є практичні завдання, для розв'язання яких необхідне залучення доробку мовознавства, а предметом – способи їхнього розв'язання.

Прикладна лінгвістика – це така сфера мовознавства, яка займається лінгвістичним конструюванням і вирішує конкретні завдання машинної обробки мови та її використання. У широкому розумінні – це моделювання мови, мовлення, породження мови и сприйняття мови, мовного впливу³.

Прикладна лінгвістика – це діяльність з використання наукових знань про устрій і функціонування мови в нелінгвістичних наукових дисциплінах і в різних сферах практичної діяльності людини, а також теоретичне осмислення такої діяльності⁴.

Прикладна лінгвістика – це комплексна дисципліна, пов'язана з психологією, філософією, фізіологією, математикою, логікою, соціологією, інформатикою, програмуванням та ін. Одним із ключових аспектів розвитку лінгвістичних досліджень є міждисциплінарна взаємодія, тісний зв'язок з

³ Філіппова Н. Когнітивні засади аналізу концепту «прикладна лінгвістика» як спеціальності. Лексикографічний бюлетень. К.: Ін-т української мови НАН України, 2006. Вип. 13. С. 134.

⁴ Карпіловська С.А. Вступ до прикладної лінгвістики : комп'ютерна лінгвістика : Підручник. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2019. с. 21.

іншими науками. Це зумовило розвиток таких комплексних наук, як математична лінгвістика (квантитативна лінгвістика), комп'ютерна лінгвістика, кібернетична лінгвістика, корпусна лінгвістика, соціолінгвістика, когнітивна лінгвістика, психолінгвістика, нейролінгвістика тощо. Кожна з цих наук розглядається як окремий напрям прикладної лінгвістики, що зумовлює активний розвиток новітніх технологій та сприяє науково-технічному прогресу в цілому.

Прикладна лінгвістика зосереджена на розв'язанні практичних проблем у різних галузях науки, техніки, повсякденного життя та суспільства, використовуючи мову та мовлення як об'єкт дослідження. Основний обсяг робіт, проведених у прикладній лінгвістиці, включає опис та моделювання фонетичної, граматичної та семантичної структури у наукових, технічних, організаційних, усних та письмових документах, створення словників та формальних моделей для автоматизації обробки даних. Такі моделі вказують на шляхи алгоритмізації та є необхідним інструментом для розв'язання практичних завдань у прикладній лінгвістиці.

Основний предмет прикладної лінгвістики – розробка й удосконалення структурних та формальних методів аналізу й опису мови, опис (модель) проблемної області для вирішення конкретних завдань, вивчення й розробка засобів оптимізації функцій мови (якісна характеристика методів прикладної лінгвістики): комунікативної функції (фатична, інформаційна, впливу); соціальної функції (соціолінгвістика, мовна політика, орфографія, орфоепія, політична лінгвістика, теорії перекладу, машинний переклад, викладання мов, інформаційно-пошукові системи, створення штучних мов, теорія кодування); епістемічної функції (мовна система як засіб збереження та передачі інформації; відображення національної самосвідомості; лексикографія, комп'ютерна лексикографія, термінологія, термінографія, корпусна лінгвістика); когнітивної функції (мислення людини, пізнання дійсності, психолінгвістика (афазіологія), комп'ютерна лінгвістика, лінгвістична кримінологія)⁵.

Хоча прикладна лінгвістика як автономна наукова дисципліна з'явилася в 20-х роках ХХ століття, проблеми, які вона вирішує, все ще є актуальними. Від самого зародження мовознавства стояло завдання оптимізації функцій мови, таких як формування традиції читання та розуміння священних текстів (екзегетика) і герменевтика, теорії та філософії, спрямовані на полегшення розуміння та інтерпретацію текстів та інших аспектів людського життя, а також забезпечення контактів між різними народами. У філософії та лінгвістичній теорії розрізняють комунікативну, епістемічну та

⁵ Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми в електронному варіанті на диску в режимі PDF. Черкаси, 2020. С.645

когнітивну функції мови, які пов'язані з відображенням навколишньої дійсності та мисленневою діяльністю людини.

Комунікативна функція мови включає у себе різноманітні аспекти, включаючи фактичну або контактовстановлюючу функцію, яка передбачає підготовку потенційного співрозмовника до сприйняття інформації, інформаційну функцію, функцію впливу та соціальну функцію, що проявляється у мовній політиці. Мовна система також виконує епістемічну функцію, яка полягає у зберіганні та передачі знань, а також відображенні специфічно національного світогляду та самосвідомості.

Когнітивна функція мови пов'язана з мисленням та пізнанням дійсності людини. За допомогою мови знання інтерпретуються, що може приводити до породження нових знань.

Прикладна лінгвістика є науковою дисципліною, що вивчає та розробляє способи оптимізації функціонування мови. Функції мови встановлюють базові принципи для класифікації різних відділень застосування лінгвістичних знань. Оптимізацією комунікативної функції займаються різні наукові дисципліни, такі як теорія перекладу, машинний переклад, теорія та практика викладання рідної та нерідної мови, теорія та практика інформаційно-пошукових систем, створення інформаційних та штучних мов, теорія кодування тощо.

Соціальна функція мови, що є частиною комунікативної функції, відображається в соціолінгвістиці через мовне планування, мовну політику, орфографію та орфоєпію, теорію впливу та політичну лінгвістику. Епістемічна функція мови проявляється в лексикографії, включаючи комп'ютерну, в термінології та термінографії, а також в корпусній та польовій лінгвістиці. Оптимізація когнітивної функції зосереджена на комп'ютерній лінгвістиці, «лінгвістичній кримінології», психолінгвістиці та афазіології (вивчення розладів мовлення, що можуть виникнути внаслідок локального ураження кори головного мозку, пов'язаних з відповідною мовною діяльністю) та в квантитативній лінгвістиці.

2. Актуальні напрями дослідження

Прикладна лінгвістика є унікальною галуззю мовознавства, яка допомагає інтегрувати мовознавства з іншими науками та технікою. Це призводить до великої кількості різноманітних напрямів досліджень у прикладній лінгвістиці. Застосування комп'ютерних технологій дозволяє прикладній лінгвістиці вирішувати проблеми, які раніше мали багатомісячну історію та базувалися на механічних засобах. Одним з таких завдань є синтез та розпізнавання звукового мовлення, які є

складовою прикладної фонетики, яка використовує теоретичні розробки з різних галузей фонетики та фонології.

Один з важливих напрямів прикладної лінгвістики – це машинний переклад, його основні завдання: розробка теоретичної та експериментально-статистичної основи перекладу, що включає у себе створення синтаксичних, морфологічних, семантичних та лексикографічних систем та їх аналізаторів, трансформаційних правил та обмежень, моделей перетворення мовних посередників та підходів до синтезу вихідного тексту або фраз; створення практичних моделей бінарного перекладу для двох мов або інваріантних, що працюють незалежно від типу мов; забезпечення відповідності вибору еквівалентів на базі багатоваріантних рішень та їх лексико-синтаксичної фільтрації (за допомогою розробки моделей синтаксичного керування, зворотного зв'язку між смыслом та текстом, багаторівневої організації мови); розробка діючих автоматичних або автоматизованих систем машинного перекладу; поліпшення діючих моделей шляхом введення когнітивних компонентів декларативних та процедурних знань (знань про світ, галузь науки або техніки, процедур інференції, прогнозування розвитку описуваних ситуацій з огляду на наявність структур інтерпретації ситуації та ін.). Проте, машинний переклад, як слушно вважають Н. Бідюк та О. Комочкова, передбачає також людський фактор – перекладача, який володіє теоретичними знаннями перекладознавства та може контролювати та коригувати процеси машинного перекладу⁶. Прикладне мовознавство співпрацює з транслятологією і має різні напрямки застосування мовних знань, які включають психолінгвістику, нейролінгвістику, соціолінгвістику та інші. Серед цих напрямків можна виділити патопсихолінгвістику, яка займається вивченням мовних симптомів психічних захворювань; судову лінгвістику, що вирішує практичні завдання у сфері судової справи; розробку методик навчання мові; лінгвістику комунікативного впливу, яка вивчає методи впливу на людей; лінгвопроектування, яке займається створенням штучних мов; лексикографію та прескриптивну лінгвістику, які займаються упорядкуванням термінології та створенням лінгвістичних ресурсів. Прикладна лінгвістика також включає розробку автоматизованих систем залученням лінгвістичних знань для різних типів діяльності.

Прикладна лінгвістика є комплексною науковою дисципліною, яка застосовує лінгвістичні знання в різних ситуаціях для вирішення різного роду практичних завдань (таких, наприклад, як машинний переклад,

⁶ Бідюк Н. М., Комочкова О. О. Основи прикладної лінгвістики: вступ до спеціальності : навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2017. С. 90..

технічна комунікація, розпізнавання і синтез мови, інформаційний пошук та ін.).

Основні напрямки прикладного мовознавства:

– лінгвістичне дешифрування (поняття «шифр», «код»; типи завдань, які необхідно виконувати шляхом дешифрування текстів; математичний підхід до декодування);

– теорія письма, графічний рівень мови (етапи розвитку письма; категорії фонетичного письма; вимоги до графіки будь-якої мови; дешифрування текстів, записаних невідомою мовою тощо);

– мовна кодифікація (поняття «орфографія» та «орфоєпія»; етапи розвитку орфографії (української); основні правила вимови звуків та звукосполук в різних мовах);

– лексикографія (словники; вимоги до укладання; їхні види та правила користування; лексикографічна параметризація; принципи лексикографування; вимоги до украдання словникової статті);

– термінознавство («термін», «терміноелемент», «терміносистема», структура термінів, вимоги до термінів, способи їх побудови);

– методика викладання мов (терміни «метод», «методика»; класифікація методів навчання мов);

– теорія та практика перекладу (поняття та види перекладу; лексичні, стилістичні, граматичні синтаксичні труднощі перекладу);

– етнолінгвістика (досліджує зв'язки між мовними та культурними явищами, тобто вивчає мову у її відношенні до культури, взаємодію етнокультурних та етнопсихологічних чинників у функціонуванні та еволюції мови);

– психолінгвістика (мова та мислення, вплив мови на психічний розвиток людини, психологічну зумовленість мовних явищ, стратегії і тактики нейролінгвістичного програмування);

– соціолінгвістика (вивчає комплекс питань, пов'язаних із суспільною природою мови, її громадськими функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову та роль, котру відіграє мова в житті суспільства (соціальна диференціація мови, мова і нація, мовна ситуація, взаємодія мови й культури, двомовність і багатомовність, соціальна варіативність мовлення, мова і суспільство, мовне планування, мовна політика тощо);

– політична лінгвістика («мовна політика», методи аналізу політичних текстів, аналіз виступів політичних діячів, реклами, текстів ЗМІ);

– лінгвістична криміналістика (лінгвістична експертиза) (розробляє і досліджує методи атрибуції текстів сучасних документів з

метою використання отриманих результатів у слідчих діях чи судочинстві);

- комп'ютерна лінгвістика («інформаційні системи», лінгвістичне програмне забезпечення (електронні словники, програми перевірки граматики, системи автоматичного/ і автоматизованого перекладу; генератори тексту, переважно системи штучного інтелекту; програми розпізнавання мовлення; програми роззначення/розмічення/розмітки/маркування текстів і створення лінгвістичних корпусів; лінгвістичне забезпечення інформаційно-пошукових систем;

- комп'ютерна лексикографія (створення словників за допомогою інформаційних технологій; проведення процедури парсингу; створення автоматичних словників);

- комп'ютерний переклад (автоматичні/автоматизовані системи комп'ютерного перекладу, лексичні/термінологічні бази даних; класифікація комп'ютерних помилок, їх причини та недопущення);

- математична лінгвістика (використання математичних моделей для опису природних мов: розпізнавання та синтез мови, синтаксичний аналіз та генерація, власне машинний переклад, автоматичне реферування);

- квантитативна лінгвістика (формулювання законів мови, побудова загальної теорії мови як сукупності взаємопов'язаних законів функціонування мов; лінгвістичний моніторинг, комп'ютерне моделювання, дешифрування закодованого тексту, авторизація тексту (експертиза авторства) тощо);

- корпусна лінгвістика (створення корпусів текстів та їхнє використання; автоматична обробка тексту, автоматичне розуміння тексту, інтерпретування, виявлення сенсу тексту);

- комунікативна лінгвістика (теорія комунікації, риторика, комунікативні тактики мовленнєвої діяльності; нейролінгвістичне програмування, менеджмент, паблік рілейшнз, реклама, іміджмейкерство, маніпуляційні технології, гомілетика, культура мови, дискурс-аналіз, комунікативний тренінг, контент-аналіз, практичний аналіз комунікативних ситуацій);

- когнітивна лінгвістика (вивчення мови як загального когнітивного механізму, когнітивного інструменту – системи знаків, що грають роль у інтерпретації (кодуванні) та трансформації інформації; побудова моделі мовної комунікації як основи обміну знаннями; аналіз мовного матеріалу тексту з використанням семасіологічного (від слова до значення), ономасіологічного (від концепту до слова) й компонентного аналізу) та інші.

Сучасна прикладна лінгвістика активно розвивається і вирішує багато проблем обробки усного та писемного мовлення, витягу та використання інформації з текстів, підвищує ефективність комунікації, у тому числі у сфері інформаційних і комп'ютерних технологій. Прикладна лінгвістика являє собою ту сферу, де проводяться лінгвістичні експерименти, що мають на меті верифікацію положень теорії мовознавства і перевірку ефективності лінгвістичних продуктів, що створюються розробниками.

3. Методологічні основи

Хоча прикладна лінгвістика як окрема наука з'явилася недавно, проблеми, які вона вирішує, не є абсолютно новими для лінгвістики загалом. Від самого зародження лінгвістики її завданням була оптимізація функцій мови, включаючи формування та підтримку традицій читання й розуміння сакральних текстів (екзегетика і герменевтика) і забезпечення контактів між різними народами. У філософії та лінгвістичній теорії розрізняють комунікативну, епістемічну та когнітивну функції мови, які самі по собі не є однорідними, а складаються з більш дрібних функцій. Комунікативна функція включає фатичну (контактотворчу) та інформаційну (вузько-технічну) функції, функцію впливу, соціальну функцію (виражається у мовній політиці). З точки зору епістемічної функції мовна система є засобом збереження та передачі знань і відображення національної свідомості. Когнітивна функція мови стосується сфери життя мови, пов'язаної з мисленням та пізнанням дійсності. За допомогою мови інтерпретуються знання, що може призводити до створення нових знань.

Прикладна лінгвістика є науковою дисципліною, яка досліджує та розробляє способи оптимізації функціонування мови. Різні функції мови служать базою для класифікації великої кількості лінгвістичних знань, зокрема у теорії перекладу, машинному перекладі, викладанні мови, створенні інформаційних систем та штучних мов, теорії кодування. Соціальна функція мови, що є частиною комунікативної функції, відображається у соціолінгвістиці, мовному плануванні, мовній політиці, орфографії, орфоєпії, теорії впливу та політичній лінгвістиці. Епістемічна функція мови проявляється у лексикографії (включаючи комп'ютерну), термінології та термінографії, корпусній та польовій лінгвістиці. Оптимізація когнітивної функції мови досягається завдяки комп'ютерній лінгвістиці, лінгвістичній кримінології, психолінгвістиці та афазіології, квантитативній лінгвістиці.

Отже, можна виділити такі основні завдання прикладної лінгвістики: переклад з (на) іноземну мову; навчання іноземній мові, лінгводидактика;

комунікація за допомогою технічних засобів; створення штучних мов; лінгвістичне забезпечення інформаційно-пошукових систем машинного типу (лінгвістичні основи інформатики та інформаційного пошуку); анотування та реферування текстів; укладання словників (практична лексикографія); термінографія та термінознавство; організація бібліографічної інформації; транскрибування усного мовлення; розпізнання та синтез усного мовлення.

Існує чимало методів прикладної лінгвістики, які пов'язані з конкретними галузями застосування знань про мову. Кожна прикладна дисципліна має свій власний набір методів, наприклад, квантитативна лінгвістика використовує статистичні методи, а комп'ютерна лінгвістика базується на теорії програмування та представлення знань. Проте, є загальні методи, які використовуються в прикладній лінгвістиці в цілому і які можна порівняти з методами описової та теоретичної лінгвістики.

Описова лінгвістика спрямована на характеристику мовних фактів різних рівнів, зокрема на класифікацію мовних структур за допомогою параметрів. Теоретична лінгвістика формує концептуальні моделі мови, які пояснюють спостережувані факти та передбачають умови їх появи.

У теоретичній лінгвістиці моделювання відповідає ідеям моделювання в природничо-науковій галузі, і використовується, коли безпосереднє вивчення об'єкта моделювання ускладнене, наприклад, якщо об'єкт руйнується при безпосередньому контакті або контакт є утруднений. Такі об'єкти моделювання, як мислення та мова людини, як слухаю зазначають дослідниці Н. Бідюк та О. Комочкова, постають перед дослідником як своєрідний «чорний ящик»⁷. Для створення моделі слід мати уявлення про вхідну та вихідну інформацію, що характеризує функціонування об'єкта моделювання. Наприклад, створення моделі синтаксису природної мови спирається на факти можливості або неможливості здійснення синтаксичних трансформацій. Якщо створена модель повторює поведінку об'єкта моделювання, тобто вхідна та вихідна інформація моделі повторює аналогічну інформацію об'єкта моделювання, то модель функціонує добре та є адекватною. Теорія моделювання дозволяє в цьому випадку перенести особливості пристрою моделі на сам об'єкт. Це важливе теоретичне положення, яке дозволяє метод моделювання вважати дослідним методом. Метод моделювання при всій його універсальності має певні обмеження. Так, як стверджують науковці, моделювати можна тільки ті властивості об'єкта, які не визначаються його фізичною природою, тобто які пов'язані зі структурною організацією об'єкта. Моделювання

⁷ Бідюк Н. М., Комочкова О. О. Основи прикладної лінгвістики: вступ до спеціальності : навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2017. С. 94..

неструктурних властивостей в принципі можливо, проте ускладнене перенесення особливостей організації моделі на модельований об'єкт. Модель повинна завжди бути ідеалізацією об'єкта моделювання та передбачати та пояснювати поведінку об'єкта.

У теоретичній лінгвістиці використовують різні типи моделей, такі як: компонентні моделі або моделі структури, які описують, з чого складається об'єкт; моделі, що передбачають поведінку об'єкта у певних умовах; моделі, які імітують його зовнішню поведінку; та діахронічні моделі, які досліджують, як і чому змінюється об'єкт впродовж певного часу.

Прикладна лінгвістика також використовує методи класифікації та моделювання, але увага зосереджується на оптимізації функції мови з урахуванням конкретного завдання. Лінгвісти використовують так званий «інженерний підхід», який не має на меті встановлення того, як все насправді є, а спрямований на досягнення конкретної мети. Це може відрізнитися від традиційної лінгвістичної установки, проте прикладні моделі роблять значний вплив на лінгвістичну теорію, сприяючи оновленню концептуального апарату сучасного мовознавства.

Прикладна лінгвістика використовує методи оптимізації для розв'язання конкретних завдань, і ці методи відрізняються від традиційної лінгвістичної установки. Оптимізацією вважаємо таку модель проблемної галузі, при якій вона зберігає в результаті лише ті суттєві властивості, необхідні для конкретного практичного завдання. Тобто якщо для теоретичного дослідження передбачається повний опис проблемної галузі з усіма її труднощами, то прикладний аспект оптимізованого опису охоплює конкретне завдання. Прикладні моделі зазвичай орієнтовані на конкретні мовні рівні і використовують вибірккові знання про мову. Вони також більш формалізовані і не розділяють аспекти семантики мовних виразів на лінгвістичні й екстралінгвістичні. Відмінності між прикладними і теоретичними моделями полягають у тому, що прикладні моделі округлюють змодельований об'єкт і не обмежують інструментарій моделювання.

ВИСНОВКИ

Прикладна лінгвістика – інструмент множинної інтеграції мовознавства й галузей науки й техніки, який зосереджується на практичних аспектах вивчення мови. Вона розвивається завдяки посиленню взаємодії між гуманітарними, природничими і технічними дисциплінами. Прикладна лінгвістика пов'язана з різними аспектами мовної комунікації, що зводяться до проблем опрацювання мовної інформації.

Основними завданнями науки є розробка систем письма та алфавітів, укладання словників та довідників, створення штучних мов, здійснення створення інформаційних мов, автоматичне анування та індексування документів, лінгвістичне забезпечення роботи інформаційних систем, автоматична переробка тексту, автоматичний аналіз та синтез тексту, лінгвістичне обґрунтування викладання рідної та іноземних мов, машинний переклад, переклад, стандартизацію термінології, створення фундаментальних електронних лексичних картотек та словників для різних мов тощо. Особливо актуальним є питання лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем, які забезпечують зберігання, пошук та видачу інформації.

Основні напрямки прикладного мовознавства: лінгвістичне дешифрування; теорія письма, графічний рівень мови; мовна кодифікація; основні правила вимови звуків та звукосполук в різних мовах; лексикографія; термінознавство; методика викладання мов; теорія та практика перекладу (поняття та види перекладу; лексичні, стилістичні, граматичні синтаксичні труднощі перекладу); етнолінгвістика; психолінгвістика; соціолінгвістика; політична лінгвістика; лінгвістична криміналістика; комп'ютерна лінгвістика; комп'ютерна лексикографія; комп'ютерний переклад; математична лінгвістика; квантитативна лінгвістика; корпусна лінгвістика; комунікативна лінгвістика; когнітивна лінгвістика та інші.

Названі основні напрями досліджень у межах сучасної прикладної лінгвістики не є закритим списком, оскільки життя постійно змінюється, і науково-технічний прогрес призводить до виявлення нових сфер практичного використання мови. Дослідження названих напрямків прикладної лінгвістики має безліч перспектив розвитку, особливо в Україні.

АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячене вивченню розвитку прикладної лінгвістики як міждисциплінарної науки. У ньому розглядаються основні тенденції розвитку прикладної лінгвістики в контексті її інтеграції з іншими науковими галузями (кібернетикою, інформатикою, математикою, соціологією, семіотикою, психологією тощо), аналізуються напрями дослідження та методологія науки. Розглядаються актуальні проблеми, спрямовані на розв'язання практичних завдань різних галузей науки й техніки, повсякденного життя людини та суспільства на підставі теоретичного доробку досліджень мови й мовлення.

Розглядаються основні напрями досліджень, зокрема такі як комп'ютерна лінгвістика, мовна психологія, соціолінгвістика, лінгводидактика, прикладна лексикографія та інші. Детальний аналіз

тенденцій розвитку прикладної лінгвістики дозволяє зрозуміти важливість її ролі в інтеграції наукових галузей та розумінні складних мовних явищ.

Література

1. Бідюк Н. М., Комочкова О. О. Основи прикладної лінгвістики: вступ до спеціальності : навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2017. 191 с.
2. Біскуп І. П. Англomовний дискурс програмного забезпечення як модель мовленнєвої взаємодії людини й комп'ютера : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. 388 с.
3. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 368 с.
4. Карпіловська Є.А. Вступ до прикладної лінгвістики : комп'ютерна лінгвістика : Підручник. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2019. 188 с.
5. Костусяк Н. М. Історія та прикладні аспекти українського мовознавства : методичні рекомендації. Луцьк : Надстир'я. 2022. 52 с.
6. Основи інформатики та прикладної лінгвістики зі змістовим модулем: копірайтинг : конспект лекцій / укладачі : А. В. Прокопенко, Л. І. Гарцунова. Суми : Сумський державний університет, 2020. 108 с.
7. Партико З. В. Прикладна і комп'ютерна лінгвістика. Вступ до спеціальності /З. В. Партико. Львів: Афіша, 2018. 224 с.
8. Петрасова С. В., Хайрова Н. Ф. Сучасні інформаційні технології в лінгвістиці : навч. посіб. Харків : ФОП Панов А.М., 2020. 124 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми в електронному варіанті на диску в режимі PDF. Черкаси, 2020. 890 с.
10. Філіппова Н. Когнітивні засади аналізу концепту «прикладна лінгвістика» як спеціальності. *Лексикографічний бюлетень*. К.: Ін-т української мови НАН України, 2006. Вип. 13. С. 134-137.

Information about authors:

Lutsak Svitlana Mykolaivna,

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of Linguistics
Ivano-Frankivsk National Medical University
2, Galytska str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine

Yurchak Halyna Mykhailivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Linguistic Department
Ivano-Frankivsk National Medical University
2, Galytska str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine